

A MAGYAR FŐPAPOK S A MAGYAR KIRÁLY JÖVEDELMEI 1186-BAN.

III. Béla magyar király s a magyar főpapok jövedelmeinek itt közlendő összeírása már régóta ismeretes az irodalomban. Fejér és Endlicher közlik egy *párizsi kódexből*. Szövegük azonban több helyütt ellentmondó és fogyatékos. Sohasem tudtam eléggé csodálkozni azon, hogy történelmünknek ezen páratlanul álló kútfőjét, behatóbb vizsgálatra azóta senki sem méltatta.

Pár év előtt más ügyekben Párisban járván, egy szövegbiráló barátomnak itthonról vitt unszoló fölhívására a Fejértől szám szerint idézett kódexet megtekintettem. A kódex a Nemzeti Könyvtár kézirati osztályában a 6238. számot viseli.

Mialatt a kódexet előhozták, a katalogusból a következőket jegyeztem ki róla. — „Codex membranaceus olim Colbertinus“ tehát a híres Colbert miniszter könyvtárából származik. Tartalmát a No. 1 — No. 40. számok alatt a katalogus fejezetenkint részletesen elősorolja s végül megjegyzi, hogy a kódex — úgy látszik — a *XVI. század elején* készült, irodalmunkban pedig eddigelé mint egykoru XII. századi kódex volt ismeretes!

A kódex maga, amint megvizsgáltam, nem kolligátum, hanem elejétől végig egy kéznek munkája a XVI. század elejéről. Anyaga a rendszer íróhártya, minden egyes lapján körülvonalozott széllel. Az egész 88 levélből áll, melynek mindegyike a) és b) oldallal van megjelölve. Elül: „Contenta“ czim alatt közli a 40 fejezet tartalmát, utána betűrendes tárgymutató következik. A tárgymutatóból tehát könnyű szerrel lehet a magyarokra vonatkozó részeket megtalálni. Ilyen kettő van benne: a 20. a) lapon „Ungarorum dominium“ vagyis a szóban forgó összeírás; a 46. a) lapon pedig „Ungarorum transmigratio“.

A fejezetek száma szerint az összeírás: a No. 16-ik fejezetet képezi. Az előtte lévőkből a következőket említem fel. A 9. számú: Konstantinápoly leírása; a 10. a Sz. Zsófia templom építése; a 15. János lyoni püspök levele a londoni dékánhoz. A 16. számú fejezet vagyis a közlendő összeírás után: a 17. a római pápák felsorolása a 18. számú „Regis in Coronatione promissa“ vagyis a király ígéretei megkoronázása

alkalmával. Egyik fejezet a népek vándorlásáról szól s a zsidók, párthusok, cimberék, góthok, albánok, vandalok, dákok, hunnok után vörös kezdőjellel a 46. a) lapon csak ennyit mond a magyarokról: „Hungari sunt Hunni. Nam postea quam rex Atilla Hunnorum pannoniis potitus est ea terra Hungaria dici coepit.“ Az utolsó fejezetek Tacitusból és Ciceróból vett szemelvényeket tartalmaznak.

A mi a kódex korát illeti arra nézve az iráson kívül a 47. a) lapon található 1498-ik évszám is — mely alatt a törököknek győzelméről emlékezik meg — igazat ad a katalogusnak, hogy az a XVI. század elején készült.

Most már voltaképeni tárgyunkra kellene térnem, de nem állhatom meg, hogy a 21. a) lapon található 18. fejezetre történészeink figyelmét fel ne hívjam, mely — mint már említettem — a király koronázási ígéreteiről szól, s talán összeírásunkhoz is közelebb áll semmint gondolnánk. Mert az a gyanum, hogy a leirő a 17. cikket leírva vette észre, hogy neki írni valója maradt még az előző cikkből, és úgy jegyezte le aztán a király három ígérését. Minthogy sem előbb, sem utóbb más királyról nincs szó, igen valószínű, hogy itt a magyar király értendő s hogy ezen fejezet királyaink legrégebbi koronázási esküjét tartotta fenn számunkra. Szövege im ez:

„*Regis in coronatione promissa.*“ „Rex in sua coronatione tria promittit:

primum: se precepturum et opem pro viribus impensurum ut ecclesia Dei, populusque christianus veram pacem in omni tempore servet.“

„*Secundum*: quod rapacitates et omnes iniquitates omnibus gradibus interdicet.“

„*Tercium*: quod in omnibus iudiciis equitatem et misericordiam praecipiet.“

Ismeretes ugyanis, hogy maga az összeírás 1186. táján abból az alkalomból készült, midőn *III. Béla király Margitot, Fülöp Ágost francia király nővérét* vette nőül. A francia király tehát az országról tájékozást kívánván szerezni, összeírták részére a magyar főpapok és a magyar király összes jövedelmeit. Annyival valószínű tehát, hogy a francia király egyszersmind azokat a kötelezettségeket is akarta ismerni, melyeknek megtartására a magyar királyok koronázásuk alkalmából esküt tenni szoktak.

A két okirat közötti kapcsolat e hozzávető földerítése után itt közlöm a kérdéses összeírást, az eredetivel pontosan egybevetve, melyből kiténik, hogy az irodalomban eddig ismert szövegben, ha nem is sok, de lényeges hibák vannak.

Regni Vngarie Fines et Dominatus Amplitudo.

In regno Bele regis sunt he terre:

Ungaria caput regni, Croacia, Dalmacia et Rama.

In Ungaria sunt due sedes archiepiscopales:

Strigoniensis et Colocensis.

Strigonium habet de curia regis de moneta VI mille marcas et decimam monetarum, et est metropolis Ungarie.

Colocensis sedem habet bachiensem et habet duo millia et quingentas marcas.

Suffraganei domini *Strigoniensis* sunt: Episcopus Agriensis, habens III millia marcarum. Episcopus Woacensis, habens septingentas marcas. Episcopus Quinqueecclesiensis, habens mille et quingentas marcas. Episcopus Jeuriensis, habens mille marcas. Episcopus Vesprimiensis, habens mille septingentas marcas. Episcopus Nitriensis habens CCC¹⁾ marcas.

Suffraganei *Colocensis* sunt: Episcopus Sunadensis vel a fluvio preterlabente Morisensis, habens duo millia marcarum. Episcopus Biarch,²⁾ cuius sedes dicitur Orosiensis,³⁾ habens mille marcas. Episcopus Ultrasyllvanus, habens duo millia marcarum. Episcopus Zagrabiensis super flumen Soa, habens mille quingentas marcas.

In Dalmacia sunt duo archiepiscopatus; Iacerensis (igy) habens quingentas marcas; Espaletensis habens quadringentas marcas, unde Espalensis (igy!) qui⁴⁾ similiter habent (igy!) suffraganeos decem.

Rex Ungarie de redditu monete sue habet sexaginta millia marcas per annum.

Idem habet de sale suo XVI. millia marcas.

Idem habet de pedagiis et passagiis et mercatis seu foris, que omnia sua sunt, XXX. millia marcarum.

Idem habet de alienis hospitibus regis de Ultrasyllvas XV millia marcarum.

Idem habet de sua tercia parte de septuaginta duobus comitibus suis de redditu annuo XXV millia marcarum.

Idem habet de duce Sclauonie per annum X mille marcas.

Unusquisque comitum 72 semel in anno regem Ungarie procurat, et antequam de mensa surgat dona dat minus C marcam⁵⁾, et aliquis

¹ Endlichernél: „mille centum!“

² Azaz bihari = váradi.

³ Orosi azaz Olaszi = Váradi-Olaszi. Vagy akkor még orosz egyház volt?

⁴ Endlichernél: „et insimiliter“.

⁵ Endlichernél: „minus centum marcarum“!

eorum mille¹⁾ marcas. In quibus ad minus presumitur summa solius regis larga computacione X mille marcarum. Et preter hec dona regine, et filiorum regis magna: in argento, in pannis sericis et equis. Et preter hec omnia²⁾, populus terre regi facit victum plenarium.

Magyar fordításban — melynél csak a helyes értelemre s a könnyebb áttekinthetőségre törekedtünk — így hangzik:

Magyarország határai és birodalmának nagysága.

Béla király országának tartományai ezek:

Magyarország az ország feje;

Horvátország,

Dalmácia és

Ráma.

Magyarországban két *érseki* szék van: az esztergomi és a kalocsai.

Az *esztergominak* jár a királyi udvartól a pénz(verés)ből: 6000 márka, valamint az (összes) pénznek tizedrésze. (Esztergom) Magyarország fővárosa.

A *kalocsai*: Bácsban székel, jövedelme 2500 márka.

Az esztergomihoz tartoznak:

az <i>egri</i> püspök jövedelme	---	---	---	---	3000	márka;
a <i>váci</i> „	„	„	---	---	700	„
a <i>pécsi</i> „	„	„	---	---	1500	„
a <i>győri</i> „	„	„	---	---	1000	„
a <i>veszprémi</i> „	„	„	---	---	1700	„
a <i>nyitrai</i> „	„	„	---	---	300	„

A kalocsaihoz tartoznak:

a <i>csanádi</i> , vagy az ott folyó víztől: <i>marosinak</i> nevezett püspök; jövedelme	---	---	---	---	2000	márka
a <i>bihari</i> püspök, kinek széke (<i>Várad</i> -) <i>Olasz</i> inak nevezetik; jövedelme	---	---	---	---	1000	„
az <i>erdőntuli</i> (<i>erdélg</i> i) püspök jövedelme	---	---	---	---	2000	„
a <i>zágrábi</i> püspök a Száva mellett jövedelme	---	---	---	---	1500	„

Dalmáciában két érsekség van:

a <i>zárai</i> ; jövedelme	---	---	---	---	500	márka
a <i>spalatói</i> „	---	---	---	---	400	„

A spalatóihoz (s a zárai érsekséghez) szintén tíz püspökség tartozik.

¹ Endlichernél: „II. C.“

² Endlichernél: „tricesima“ azaz *harminczad* a mi valósággal *anachronizmus* ebben a korban.

Magyarország királyának jövedelmei:

1. A pénzbevéltásból évenként	60.000	márka
2. a só után	16.000	„
3. az utak, vámok és az áruk, azaz vásárok után; a melyek <i>mind az ő tulajdonát képezik</i>	30.000	„
4. az erdöntuli (erdélyi) idegen királyi telepesektől	15.000	„
5. a 72 vármegye évi jövedelméből öt illető <i>egy harmad rész¹</i> után	25.000	„
6. Szlavónia (azaz Dalmát- és Horvátország) hercegétől évente	10.000	„
7. a 72 megye-ispán mindegyike évenként egyszer megvendégeli a királyt, s neki mielőtt az asztaltól fölkelne, legalább 100 márkát, némelyike pedig 1000 márkát is ad ajándékol. Ebből felületes számításal fölvehető legalább	10.000	„
mely összeg egyedül a királyt illeti.		
8. És ezenkívül a királynénak, a király fiának járó nagyszerű ajándékok: ezüstben, selyemöltönyökben és lovakban.		
9. S mindezekon kívül mindennemű élelemmel az ország népe látja el a királyt.		

Készpénzben a magyar király évi összes jövedelme: 166.000 márka
azaz: 3,585.600 frt.

¹ Mert a jövedelem többi kétharmadrésze a megyei ispánoké volt.

Közli: DR. KÜFFER BÉLA.